

мышления, видение противоречий и т.п. Обосновывается необходимость формирования критического мышления начиная с начальной школы. **Ключевые слова:** мышление, критичность, познание, профессиональная компетенция, индивидуальный стиль деятельности.

© 2012

О. М. Усатенко (м. Ялта)

**РЕЗУЛЬТАТИ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ «ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ДІАГНОСТИКА І КОРЕКЦІЯ В ЇХ ЄДНОСТІ»
(1–3 жовтня 2011 р., м. Ялта)**

VIII Всеукраїнський науково-практичний семінар «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: діагностика і корекція в їх єдності» відбувся з 1 по 3 жовтня 2011 року за сприяння Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної республіки Крим, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова на базі Науково-дослідного центру глибинної психології НАПН України при Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта).

Науково-практичні семінари проводяться щорічно з 2005 р. Кожного року конкретизуються проблеми практичної психології, зокрема: глибинний ракурс пізнання, професійна підготовка психолога-практика, формування концептуальних засад практичної психології; вдосконалення інструментально-методичних аспектів діагностико-корекційної практики. В основу семінарів покладено психодинамічну теорію академіка НАПН України Т. С. Яценко. За результатами семінарів щорічно видається збірник праць у науковому часописі НПУ імені М. П. Драгоманова, уже видано 5 збірників.

Зупинимось більш детально на напрямках роботи останніх семінарів.

V Всеукраїнський науково-практичний семінар «Методичні та теоретичні засади глибинної корекції: проблема психічної адаптації» (2 – 4 жовтня 2008 р., м. Ялта) був зорієнтований на визначення глибинно-психологічних аспектів проблем соціалізації особистості, ознак її відкорегованості та психічного здоров'я загалом. Результати відображено у відповідному збірнику [1].

VI Всеукраїнський науково-практичний семінар (2 – 4 жовтня 2009 р., м. Ялта) присвячувався тридцятилітнім дослідженням академіка НАПН України Т. С. Яценко в галузі глибинної психології та проходив під назвою «Теоретичні та методичні засади практичної психології: прикладні аспекти глибинної психокорекції». У зв'язку з ювілейними підсумками та узагальненнями наукових досліджень було видано два збірники статей, що відображають дослідження академіка НАПН України Т. С. Яценко та її послідовників у психодинамічній парадигмі [4, 5], та випуск Наукового часопису НПУ імені М. П. Драгоманова [2].

VII Всеукраїнський науково-практичний семінар «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: вербальні і невербальні методики в їх єдності» (1 – 3 жовтня 2010 року, м. Ялта) був спрямований на розкриття методологічних засад єдності вербальних і невербальних методик у контексті глибинного пізнання, що спирається на цілісність психічного та взаємозв'язки свідомого і несвідомого [3].

VIII Всеукраїнський науково-практичний семінар «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: діагностика і корекція в їх єдності» (1 – 3 жовтня 2011 року, м. Ялта) був спрямований на розкриття методологічних засад єдності діагностики і корекції у контексті пізнання цілісності психіки та взаємозв'язків свідомого і несвідомого.

Актуальність проведення цього семінару обумовлена необхідністю формування теоретичного підґрунтя процесуальної психодіагностики в єдності з психокорекцією та визначення чинників деструктивних виявів поведінки, породжених особистісними проблемами, що обумовлюють дисфункції психіки.

Зміст роботи семінару спрямовувався на поглиблення теорії та розкриття відмінностей професійних підходів до практики в залежності від методології, узагальнення практики вітчизняних та зарубіжних спеціалістів у сфері надання психологічної допомоги суб'єкту; обмін досвідом роботи фахівців, які впроваджують авторський підхід до глибинної корекції; проведення супервізії авторських варіантів психодіагностики, консультативної практики та діагностико-корекційного процесу загалом в його інструментальному забезпеченні.

Учасники семінару презентували практичні та наукові здобутки з таких напрямів:

1. Теоретико-методологічні основи практичної психології.
2. Теоретичні основи процесуальної діагностики.
3. Психодинамічна теорія, методологія в ракурсі діагностичних проблем.
4. Формальна та процесуальна діагностика.
5. Особливості процесуальної діагностики в глибинному пізнанні психіки в єдності сфер свідомого та несвідомого.

Програмою семінару передбачалось обговорення на пленарному засіданні теоретичних та методологічних проблем глибинно-психологічного (психоаналітичного) спрямування, пов'язаних з проблемами психодіагностики.

Семінар включав презентацію майстер-класів:

академіка НАПН України, проф. Т. С. Яценко (глибинна психокорекція в ракурсі процесуальної психодіагностики);

проф. П. П. Горностая (діагностичний потенціал психодрами та її різновидів);

проф. О. С. Кочаряна (діагностика у клієнт-центрованій терапії);

доц. Є. Ю. Брунера (діагностика за методом системних розстановок за Б. Хелінгером);

доц. Л. Я. Галушко (діагностичні можливості арт-терапії);

доц. В. Р. Дорожкіна (діагностичні особливості психоаналітичної психотерапії на прикладі Балінтової групи);

доц. О. Г. Максименко (діагностика внутрішньої депривації за методом глибинної психокорекції);

доц. О. Г. Стасько (діагностичні особливості транзактного аналізу та глибинної психокорекції);

доц. Л. Г. Туз (інтерпретація в діагностико-корекційній роботі);

доц. О. М. Усатенко (діагностичні можливості окремих методик глибинної психокорекції).

Фото 1. Учасники VIII Всеукраїнського науково-практичного семінару (Актовий зал РВНЗ КГУ, 2011 р.)

У семінарі взяли участь представники наукових, науково-дослідних, освітніх установ, інститутів, центрів України та Росії, а також психоаналітично (глибинно-психологічно) зорієнтовані вчені, практики в різних галузях (психології, медицині, освіті та ін.) у кількості 175 осіб. Серед учасників навчально-методичного семінару були присутні 140 осіб з інших міст. У семінарі взяли участь доктори наук – 5 осіб; кандидати наук – 29 осіб; викладачі, практичні психологи, соціальні педагоги та вчителі освітніх закладів – 59 осіб, студенти ВНЗ України – 82 особи. Географія учасників представлена 28 містами України: Артемівськ (1), Держинськ (3), Дніпропетровськ (4), Донецьк (4), Дружківка (3), Івано-Франківськ (1), Ізмаїл (2), Ірпінь (1), Запоріжжя (2), Кіровоград (2), Київ (10), Коломия (1), Краматорськ (10), Кривий Ріг (8), Люботин (1), Львів (1), Маріуполь (4), Мелітополь (12), Одеса (1), Полтава (1), Сімферополь (5), Слов'янськ (10), Червоний Лиман (2), Черкаси (26), Харків (1), Херсон (2), Хмельницький (1), Ялта (61), та трьома містами Росії: Домодедово (1), Моніно (2), Москва (2).

Фото 2. Нагородження академіка НАПН України Т. С. Яценко грамотою РВНЗ КГУ з нагоди Дня працівника освіти

На пленарному засіданні було зачитано вітання від проф. О. В. Глузмана, ректора Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет»; проф. В. П. Андрущенка, ректора Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. З вітаннями виступили проф. М. Я. Ігнатенко, перший проректор РВНЗ КГУ; проф. О. Ю. Пономарьова, проректор з наукової роботи РВНЗ КГУ;

проф. Т. С. Яценко, директор Центру глибинної психокорекції; проф. О. С. Кочарян, зав. кафедри психологічного консультування і психотерапії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; проф. П. П. Горностай, зав. лабораторії Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Наукові доповіді торкалися теорії і практики глибинної психокорекції, зокрема діагностики і корекції в їх єдності, особливостей процесуальної діагностики та її відмінності від формальної діагностики, а також використання адекватних інструментально-методичних засобів глибинного пізнання в різних теоретичних парадигмах.

Фото 3. Виступ академіка НАПН України, проф. Т.С. Яценко

Теоретико-методологічний ракурс розуміння проблем глибинної психокорекції представила у своїй доповіді академік НАПН України Т.С. Яценко (див. фото 3). У її доповіді **«Процесуальна діагностика в глибинному пізнанні психіки»** було розглянуто сучасні проблеми дослідження глибинно-психологічної корекції, зокрема, проблему пошуку інструментарію адекватної діагностики індивідуально-неповторних характеристик психіки суб'єкта в єдності її свідомих і несвідомих виявів. Відзначено важливість поєднання психодіагностики і психокорекції та розкрито роль діалогу в процесі АСПН. Окреслено концептуальні засади методології процесуальної діагностики та її єдність з психокорекцією в рамках методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН). На майстер-класі професор Т. С. Яценко вела практику за методом АСПН з використанням метафоричних засобів пізнання психіки суб'єкта: іграшок, каменів, предметних моделей, неавторських малюнків та комплексу авторських тематичних психомалюнків.

Процесуальність діагностики ілюструє специфіку глибинного пізнання, яке спирається на функційні особливості несвідомого у його взаємозв'язках зі свідомим. Останнє вимагає від практичного психолога забезпечення такої організації діагностико-корекційного процесу, яка б максимально відкривала перспективи глибинної корекції на фоні нівелювання психологічних опорів. Передумовою ефективності глибинного пізнання є забезпечення в АСПН спонтанної невимушеної поведінки учасників діагностико-корекційного процесу за відсутності наперед заданих алгоритмів поведінки. Успіх психокорекційного процесу ґрунтується на інтерпретації та виявленні логічної впорядкованості психіки.

Академік НАПН України Т. С. Яценко зазначила, що процесуальна діагностика передбачає діалогічну взаємодію психолога і респондента, що узгоджується з механізмами позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку.

Фото 4. Виступ проф. О. С. Кочаряна

Олександр Суренович Кочарян – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психологічного консультування і психотерапії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, керівник Школи клієнт-центрованої психотерапії імені К. Роджерса представив доповідь на тему: **«Діагностика в клієнт-центрованій терапії»** (фото 4). У своєму виступі О. С. Кочарян зазначив, що психологія, яка спирається на

тестову психодіагностику, відстає від життя, оскільки має обмежену діагностичну спроможність. У той же час, доповідач відзначив, що на сьогодні існує близько 400 напрямків психотерапії і початкуючому психологу важко знайти орієнтир у цьому розмаїтті терапевтичних підходів, авторських методик.

У доповіді розкрито теоретико-методологічні особливості клієнт-центрованого підходу до психотерапії. Акцент ставився на проблемі ефективності психотерапевтичної допомоги. Зазначено, що кожен напрямок психотерапії не демонструє достатньої наукової обґрунтованості. Поставлено акцент на значущості віри у психотерапії – якщо психолог впевнений у тому що робить, і передає свою віру клієнту, то останньому легше справлятися з проблемами.

Фото 5. Майстер-клас проф. О. С. Кочаряна (перший справа)

Представлені у доповіді теоретико-методологічні положення О. С. Кочарян проілюстрував на майстер-класі «**Практика клієнт-центрованої терапії**» (фото 5). У процесі діагностико-корекційної роботи з клієнтом, О. С. Кочарян центрував увагу на необхідності першопочаткового формулювання особистісної проблеми респондентом та гуманістичних принципів взаємодії.

Фото 6. Виступ проф. П. П. Горностая

Павло Петрович Горноста́й (фото 6) – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії Інституту соціальної та політичної психології НАПН України у своїй доповіді «**Проблема діагностики в психодрамі**» представив особливості здійснення діагностики з позицій класичної психодрами та аналізу її теоретико-методологічних засад (в індивідуальному та груповому варіантах). Поставлений акцент на понятті нетестової психодіагностики, що застосовується у форматі психодрами, предметом дослідження якої є суб'єктивна реальність клієнта, виявлення суперечностей на його поведінковому матеріалі. Доповідач акцентував увагу на діагностичних можливостях психодрами в контексті інших напрямків психотерапії, зокрема, транзактного аналізу, гештальт-терапії тощо. П. П. Горноста́й об'єктивував переваги синтезу психодрами з транзактним аналізом.

Фото 7. Майстер-клас проф. П. П. Горностає

Практичний досвід такої інтеграції в аспекті її діагностичного потенціалу доповідач презентував на майстер-класах (фото 7) з таких тем: **«Психологічні основи класичної психодрами», «Монодрама»** (з елементами гештальт-терапії, зокрема, техніки порожніх стільців), **«Міфодрама: боги зустрічаються, боги закохуються»**.

Фото 8. Майстер клас академіка НАПН України Т. С. Яценко

Майстер-класи академіка НАПН України Тамари Семенівни Яценко **«Діагностичний потенціал метафоричних засобів пізнання: топологічне моделювання, робота з іграшками, неавторськими малюнками, психоаналіз комплексу тематичних психомалюнків»; «Діагностика в процесі психоаналізу комплексу тематичних психомалюнків»**, проводилися впродовж чотирьох годин у великій аудиторії з екранізацією процесу глибинної корекції. Перший майстер-клас (фото 8) передбачав декілька фрагментів роботи з різними людьми з допомогою допоміжних засобів (психодрама, робота з неавторським малюнком, каменями й архетипом тіста), що об'єктивувало можливості психодіагностики і психокорекції в їх єдності за умов короткострокової роботи.

Другий майстер-клас презентував діагностичні особливості глибинно-психологічної діагностики внутрішньої проблематики суб'єкта в процесі психоаналізу комплексу тематичних психомалюнків.

Фото 9. Майстер-клас доц. Є. Ю. Бруннера (зліва)

Майстер-клас Є. Ю. Бруннера, кандидата біологічних наук, доцента, докторанта кафедри психології Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти РВНЗ КГУ (м. Ялта) **«Діагностика внутрішньоособистісних та внутрішньосімейних відносин методом системних розстановок за Б. Хелінгером»** (фото 9) презентував можливості методу системних розстановок Берта Хелінгера, як різновиду короткострокової терапії, у діагностиці внутрішньоособистісних і внутрішньосімейних відносин.

Фото 10. Майстер-клас доц. В. Р. Дорожкіна

Майстер-клас В. Р. Дорожкіна, кандидата психологічних наук, доцента кафедри глибинної психології та психотерапії Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського на тему **«Балінтова група як спосіб заглянути у внутрішній світ Іншого»** (фото 9) була зорієнтована на спеціалістів, що займаються психотерапевтичною діяльністю і мають складні, проблемні випадки, які не під силу самостійному розв'язанню.

Переважна більшість майстер-класів проводилась в межах психодинамічної парадигми, що розвивається у науковій школі з глибинної психокорекції під керівництвом академіка НАПН України Т.С.Яценко. Майстер-класи проводили досвідчені фахівці, докторанти-пошукувачі Науково-дослідного центру глибинної психології НАПН України при РВНЗ КГУ (м. Ялта) – Л. Я. Галушко, О. Г. Максименко, О. Г. Стасько, Л. Г. Туз, О. М. Усатенко.

Фото 11. Майстер-клас доц. Л. Я. Галушко (зліва)

На майстер-класі Л.Я. Галушко, кандидата психологічних наук, доцента кафедри практичної психології Кіровоградського державного університету імені В. Винниченка (м. Кіровоград) **«Використання архетипу тіста у діагностико-корекційній практиці»** (фото 11) презентовано роботу з архетипом тіста у глибинній психокорекції. Увага акцентувалася на особливостях діагностики в процесі метафоричної самопрезентації завдяки архетипності тіста та розфарбовуванню символу-презентанта.

Фото 12. Майстер-клас доц. О. Г. Максименко (справа)

У процесі майстер-класу (фото 12) на тему «**Внутрішня депривація та її діагностика**» доц. О. Г. Максименко, кандидат психологічних наук, доцент, зав. кафедри педагогіки та психології професійної освіти Інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (м. Донецьк) продемонструвала можливості діагностики внутрішньої депривації методами глибинної психокорекції з використанням малюнків, вербальних і невербальних вправ та ін.

Фото 13. Майстер-клас доц. О. Г. Стасько (друга справа)

На майстер-класі О. Г. Стасько, кандидата психологічних наук, доцента кафедри практичної психології Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (м. Черкаси) на тему «**Застосування технік транзактного аналізу в психокорекційній практиці АСПН**» (фото 13) було презентовано техніки транзактного аналізу в контексті глибинної психокорекції. Діагностико-корекційна робота була спрямована на виявлення життєвого сценарію з використанням метафоричних засобів пізнання. На майстер-класі об'єктивовано відмінності транзактного аналізу від глибинної психокорекції та виявлено аспекти дотичності цих двох підходів. Учасники майстер-класу мали можливість пізнати власний життєвий сценарій, усвідомити його роль для стратегій життя. З допомогою прийомів глибинної психокорекції здійснювався аналіз глибинних передумов формування особистісних проблем суб'єкта

Фото 14. Майстер-клас доц. Л. Г. Туз (справа)

Майстер-клас Л. Г. Туз, кандидата психологічних наук, доцента кафедри практичної психології Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (м. Черкаси) «**Інтерпретація як необхідна передумова глибинно-психологічної діагностики**» (фото 14) передбачав презентацію особливостей інтерпретації як провідного прийому, що застосовується у поєднанні з іншими методиками глибинного пізнання. Учасники майстер-класу могли апробувати власні сили у здійсненні інтерпретації в процесі аналізу психомалюнків та казки власного життя.

Фото 15. Майстер-клас доц. О. М. Усатенко (друга зліва)

У процесі майстер-класу О. М. Усатенко, кандидата психологічних наук, доцента, докторанта кафедри психології Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти РВНЗ КГУ, старшого наукового співробітника НДЦ глибинної психології НАПН України при РВНЗ КГУ (м. Ялта) на тему «**Особливості діагностико-корекційної роботи за методом АСПН**» (фото 15) були представлені діагностико-корекційні фрагменти роботи з використанням неавторських малюнків, предметних моделей та каменів. Увага була зосереджена на факторах, що забезпечують успіх глибинної корекції та на критеріях відкоригованості.

Результатом проведення науково-практичного семінару стало поглиблення концептуальних засад практичної психології завдяки розкриттю методологічних засад єдності психодіагностики й психокорекції, розкриття механізмів глибинної корекції (позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку), різновидів психологічних захистів, що розширило можливості надання психологами діагностико-корекційної допомоги.

Висновки і рекомендації

VIII Всеукраїнського науково-практичного семінару "Теоретичні та методологічні засади практичної психології: діагностика і корекція в їх єдності" (1 – 3 жовтня 2011 р. м. Ялта)

Висновки:

1. Проведення VIII Всеукраїнського науково-практичного семінару «**Теоретичні та методологічні засади практичної психології: діагностика і корекція в їх єдності**» сприяє підвищенню фахової підготовки практичних психологів, зокрема, в аспекті впровадження діагностико та корекційноспроможних методів у практичній діяльності. На семінарі відбулося міждисциплінарне опрацювання проблеми втілення в практику глибинної психокорекції в різних галузях освіти та виробництва, що сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності у форматі «людина-людина».
2. Проведення восьми семінарів на тему: «Теоретичні та методологічні засади практичної психології» з такими спеціалізаціями: проблема психічного вигорання; проблема психічної адаптації; вербальні і невербальні методики в їх єдності; прикладні аспекти глибинної психокорекції; діагностика і корекція в їх єдності – в методологічній парадигмі на базі наукової школи академіка Т. С. Яценко, у відповідності з психодинамічної теорією, сприяє розвитку теорії й практики глибинної психології та діагностико-корекційних її аспектів.

Рекомендації:

1. Продовжити практикувати щорічне видання за результатами проведення семінару фахового збірника наукових праць спільно з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова.
2. Провести у жовтні 2012 року IX Всеукраїнський науково-практичний семінар «Теоретичні та методологічні засади глибинної психології: виховні аспекти психоаналізу та глибинної корекції» на базі Науково-дослідного центру глибинної психології НАПН України при РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) спільно з НПУ імені М. П. Драгоманова.
3. Продовжити роботу з удосконалення методів підготовки практичних психологів у відповідності з наказом Міністерства освіти і науки України від 27.02.07 № 1/9-97 «Про особливості введення переліку напрямів підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра».
4. Удосконалити форми професійної підготовки практичних психологів АР Крим та України загалом зусиллями Науково-дослідного центру глибинної психології НАПН України на базі РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта).
5. Практикувати підготовку аудіо та відео матеріалів глибинно-психологічного процесу діагностики та корекції «На допомогу практичному психологу» у електронному та друкованому вигляді, з анотаціями скерованими на підвищення кваліфікації практичних психологів АР Крим та загалом України.
6. Оптимізувати взаємозв'язки з Українським національним центром практичної психології та соціальної роботи та поглибити співпрацю з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова.

Література:

1. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки: Зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – № 24 (48). – 372 с.
2. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 29 (53). – 480 с.
3. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 33 (57). – 253 с.
4. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2009 – Вип. 21. – Ч. 1. – 219 с.

5. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – 36. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2009 – Вип. 21. – Ч. 2. – 222 с.

© 2012

Аврамченко С.М. (м.Черкаси)

СУЧАСНІ ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАРЦИСИЗМУ

Нарцисизм — любов до власного образу, до самого себе, хвороблива самозакоханість. Поняття «нарцисизм» було уведено в наукову літературу англійським ученим Еллісом, який у роботі «Аутоеротизм: психологічне дослідження» описав одну з форм ненормальної поведінки, співвіднесеним їм з міфом про Нарциса [19]. Відповідно до цього міфу, юнак Нарцис, який відрізнявся незвичайною красою, відмовляв всім жінкам, які домагалася його уваги та любові. Коли одна з відкинутих ним (німфа Луну) не винесла страждань безмовної любові й померла, богиня правосуддя Немезіда вирішила покарати Нарциса: побачивши своє відбиття у воді озера, юнак настільки закохався в нього, що, будучи не в змозі відірватися від споглядання власного образу, помер від любові до себе [15].

Рис. 1. *Метаморфози Нарциса.* (Сальвадор Далі, 1937 р.)

Саме цю картину (див. рис. 1.) С. Далі показав Зігмунду Фрейду під час їхньої першої (та єдиної) зустрічі у Лондоні у липні 1938 року як доказ того, що він є одним з найбільш палких прихильників фрейдівського учіння.

У психоаналізі термін «нарцисизм» був використаний З. Фрейдом в 1910 р. для характеристики процесів лібідо [28], спрямованих не на інші сексуальні об'єкти, а на власне «Я». За словами засновника психоаналізу, поняття нарцисизма було запозичено ним з описаного П. Некке в 1899 р. як переверсії, за якої доросла людина дарує власному тілу всі ніжності, які зазвичай проявляють по відношенню до іншого сексуального об'єкта. Слід відмітити, що на той час у психоаналізі вже виникли уявлення, пов'язані з відсутністю прив'язаності лібідо до сексуальних об'єктів у випадку шизофренії.

В 1908 р. після обміну думками з З. Фрейдом німецький психоаналітик К. Абрахам висловив ідею, відповідно до якої лібідо у тих, хто страждає на психічні розлади, відвертається від об'єктів і направляється на «Я», що може стати джерелом марення величчя при шизофренії [14]. Отже, відштовхуючись від фіксації лібідо на «Я» суб'єкта, З. Фрейд став використати термін «нарцисизм» не тільки для характеристики хворобливого відношення людини до свого власного тіла як до сексуального об'єкта, але й у більш широкому плані, що має відношення до його нормального сексуального розвитку. Раніше в роботі «Три нариси по теорії сексуальності» він показав, що інфантильні сексуальні потяги спочатку задовольняються на власному тілі, тобто аутоеротично, а здатність до аутоеротизму є характерною рисою прояву дитячої сексуальності. Згодом, із введенням у наукову термінологію поняття «нарцисизм», З. Фрейд дійшов думки, що «аутоеротизм був сексуальним проявом нарцисичної стадії розміщення лібідо» [20].

У роботі «Тотем і табу. Психологія первісної культури й релігії» засновник психоаналізу відзначив, що розвиток психоаналізу призвів до необхідності розкласти стадію аутоеротизму на дві, одну з яких можна назвати «стадією нарцисизму». З цього приводу він писав: «Хоча ми ще не маємо можливості дати цілком точну характеристику цій нарцисичній стадії, у якій диссоційовані до того сексуальні потяги зливаються в одне ціле й зосереджують «Я» як на об'єкті, ми все ж починаємо розуміти, що нарцисична організація вже ніколи не зникає повністю. Певною мірою людина залишається нарцисичною навіть після того, як знайшла зовнішній об'єкт для свого лібідо; знайдений нею об'єкт являє собою ніби еманацию лібідо, що залишилось при «Я», але можливе зворотне повернення до останнього» [29].

Розглядаючи стадію нарцисизму З. Фрейд спробував її пов'язати з нарцисизмом, виявленим у примітивних людей та невротиків, що мають високу оцінку психічних актів [26]. На його думку, в обох випадках психічним наслідком надмірної оцінки виявляється всемогутність думок або «інтелектуальний нарцисизм». Якщо у всемогутності думок психоаналітик бачить доказ нарцисизму примітивних народів, то він може зважитися на